

MILLIY TARBIYANING ETNOMADANIY XUSUSIYATLARI

Abduvohidova Ruxshona Doniyorbek qizi,

Namangan davlat universiteti, Tarix yo'nalishi talabasi

E-mail: ruxshona01062005@gmail.com

Tel: +998931021725

Ilmiy rahbar: Zoxid Madraximov

NamDU, Tarix kafedrası dotsenti, t.f.n.

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarbiya tushunchasi, tarbiya va milliy tarbiya, millatlararo totuvlik g'oyasi va boshqa davlatlar bilan bog'liqligi haqida ma'lumot beriladi.

Kalit so'z: Milliy tarbiya, kommunistik mafkura, millatlararo totuvlik g'oyasi, millat, "Yaponcha milliy ruh", Hind kasta-varnalari.

Tarbiya – shaxsda muayyan jismoniy, ruhiy, axloqiy, ma'naviy sifatlarni shakllantirishga qaratilgan amaliy pedagogik jarayon; insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo'lgan xususiyatlarga ega bo'lishini ta'minlash yo'lida ko'riladigan chora tadbirlar yig'indisi. Tarbiya insonning insonligini ta'minlaydigan eng qadimiy va abadiy qadriyat hisoblanadi. Tarbiyasiz alohida odam ham, kishilik jamiyati ham mavjud bo'la olmaydi. Chunki odam va jamiyatning mavjudligini ta'minlaydigan qadriyatlar tarbiya tufayligina bir avloddan boshqa avlodga o'tadi [2].

Pedagogik adabiyotlarda "Tarbiya" atamasi keng va tor ma'nolarda ishlatiladi. Keng ma'noda tarbiya inson shaxsini shakllantirishga, uning jamiyat ishlab chiqarishi va ijtimoiy, madaniy, ma'rifiy hayotida faol ishtirokini ta'minlashga qaratilgan barcha ta'sirlar, tadbirlar, harakatlar, intilishlar yig'indisini anglatadi. Bunday tushunishda tarbiya faqat oila, maktab, bolalar va yoshlar tashkilotlarida olib boriladigan tarbiyaviy ishlarni emas, balki butun ijtimoiy tuzum, uning yetakchi g'oyalari, adabiyot, san'at, kino, radio, televideniye va boshqalarni ham o'z ichiga oladi. Shuningdek, keng ma'nodagi tarbiya tushunchasi ichiga ta'lim va ma'lumot olish ham kiradi.

Tor ma'noda tarbiya shaxsning jismoniy rivoji, dunyoqarashi, ma'naviy-axloqiy qiyofasi, estetik didining o'stirilishiga yo'naltirilgan pedagogik faoliyatni anglatadi. Buni oila, tarbiyaviy muassasalar hamda jamoat tashkilotlari amalga oshiradi. Ta'lim va ma'lumot olish tor ma'nodagi tarbiya ichiga kirmaydi. Lekin har qanday tarbiya ta'lim bilan chambarchas bog'liq holdagina mavjud bo'ladi. Chunki

ta'lim va ma'lumot olish jarayonida shaxsning nafaqat bilimi ko'payibgina qolmay, balki axloqiy-ma'naviy sifatlarining qaror topishi ham tezlashadi.

Tarbiya har qanday jamiyat va har qanday mamlakat hayotida hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi. Yosh avlodning, umuman, jamiyat a'zolarining tarbiyasi bilan yetarlicha shug'ullanmagan mamlakat turg'unlik va inqirozga mahkumdir. Negaki, o'sishi va rivojlanishi uchun har qanday jamiyatda ham moddiy va ma'naviy boyliklar ishlab chiqarish to'xtovsiz ravishda yuksalib borishi lozim. Buning uchun yosh avlod moddiy va ma'naviy boyliklar yetishtirishni ajdodlari darajasida, ulardan ham yaxshiroq ishlab chiqara bilishlari kerak. Yosh avlodda ana shunday moddiy va ma'naviy qobiliyatlarni shakllantira bilish uchun esa jamiyat uzluksiz ravishda samarali faoliyat ko'rsatadigan tarbiyaviy intizomlar tizimiga ega bo'lishi lozim.

Tarbiya jamiyat taraqqiyotining turli davrlarida turlicha izohlab kelingan. Sho'ro zamonida hukmron kommunistik mafkura tarbiyaga sinfiy va partiyaviy hodisa sifatida yondashishni talab etgan. Shuning uchun ham sinfiy jamiyatda tarbiya faqat sinfiy xususiyatga ega bo'ladi va turli sinflarning tarbiyasi bir-biriga qarama-qarshi turadi degan qarash qaror topgan. Holbuki, dunyo ilmi, ayniqsa, Sharq tarbiyashunosligi va o'zbek xalq pedagogikasi tajribasi tarbiyaning sinfiy ko'rinishga ega emasligini isbot etdi. Shuningdek, kommunistik mafkura ta'ziqi tufayli tarbiyada ijtimoiy muassasalarning o'rniga ortiqcha baho berildi, bu jarayonda irsiy va biologik xususiyatlar deyarli xisobga olinmadi.

Sho'rolar davrida tarbiya orqali har qanday odamni istagan ijtimoiy qiyofaga solish mumkin degan qarash hukmron bo'lganligi sababli ham uning shaxsni shakllantirishdagi o'rniga oshiqcha baho berildi. Tarbiyalanuvchi shaxsining tarbiyaga berilish yoki berilmaslik xususiyatlarining hisobga olinmasligi tarbiyaviy tadbirlarga mahliyo bo'lishdek pedagogik xatolikka olib keldi. Buning natijasida tarbiya maqsadsiz bo'lib qoldi, tarbiyalanuvchilarga alohida shaxs sifatida emas, istalgan ijtimoiy yo'nalishga solinishi mumkin bo'lgan qiyofasiz to'da, olomon tarzida qarash qaror topdi, Bu hol tarbiyaning samarasizligiga olib keldi. Chunki tarbiyaning asosiy obyekti bo'lmish shaxs va uning o'ziga xoslik jihatlari unutilgan edi. Sho'ro pedagogik tizimidagi kamchiliklarning ildizi, asosan, mana shu yondashuv tarziga borib taqaladi.

O'zbekiston mustaqillikka erishgach, tarbiya va unga bog'liq jarayonlarga yangi hamda sog'lom pedagogik tafakkurga tayangan holda yondashuv qaror topa boshladi. Uni izohlashda g'ayriilmiy sinfiy-partiyaviy yondashuvdan voz kechildi. Tarbiyaning milliyligiga alohida e'tibor qaratilmoqda. Buning uchun xalq pedagogikasi boyliklari, o'zbek mutafakkirlarining pedagogik qarashlari

sinchikovlik bilan o'rganilayapti. Natijada, O'zbekiston pedagogikasi fani va amaliyotida oila tarbiyasining ham, ijtimoiy tarbiyaning ham o'ziga xos o'rni borligi tan oлина boshlandi. Shuningdek, tarbiyada irsiy va biologik omillar ham hisobga olinadigan bo'ldi. Ayni vaqtda, shaxsning shakllanishida tarbiyaning o'rniga keragidan ortiq baho berish ham barham topdi. Bu hol tarbiyaga doir hodisa va holatlarni to'g'ri izohlash, tarbiyaviy tadbirlar tizimini to'g'ri tayin etish imkonini berdi [2].

“Tarbiya” va “Milliy tarbiya” tushunchalari bir-birini inkor etmagan holda, balki bir-birini to'ldirib keladi. “Milliy tarbiya” asrlar davomida, o'zidan hech nimasini yo'qotmay balki, boyib kelgan, xalqimizning milliy qadriyatidir, desak mubolag'a bo'lmaydi. Tarbiya – bu umumiy tushuncha. Milliy tarbiya – esa boshqa etnoslar tarbiyasidan farq qiluvchi, milliy qadriyatdir. Jonajon Vatanimiz O'zbekiston ham uzoq o'tmishdan to hozirgi kungacha milliy tarbiya ruhini o'zida saqlab, uni boyitib keldi. Ko'hna tariximizga nazar tashlaydigan bo'lsak, yurtimiz hududida juda ko'p millat va elat tinch-totuvlikda, ahil va inoq yashaganlar. Hozirgi kunda ham O'zbekiston ko'p millatli davlat hisoblanib, uning hududida 130 dan ortiq millat va elat istiqomat qiladi. Bunda millatlararo totuvlik g'oyasi bosh masaladir.

Millatlararo totuvlik g'oyasi – umumbashariy qadriyat bo'lib, turli xil xalqlar birgalikda istiqomat qiladigan mintaqa va davlatlar milliy taraqqiyotini belgilaydi, shu joyda tinchlik va barqarorlikning kafolati bo'lib xizmat qiladi.

Millatlararo totuvlik g'oyasi tushunchasini to'laroq va kengroq izohlashdan avval “millat” so'zini tushgunib olishimiz darkor [1. – B.145.].

Millat – (lotincha, - natio - millat) til, ma'naviyat, milliy o'zlikni anglash ruhiyati, urf-odatlar, an'analar va qadriyatlar yagonaligi asosida muayyan hududda yashovchi, iqtisodiy aloqalar bilan bog'langan, shuningdek, odatda o'z davlatiga ega bo'lgan hamda mustaqil subyekt sifatida o'ziga xos moddiy va ma'naviy boyliklarni ifodalovchi kishilarning ijtimoiy barqaror birligi.

Millat insoniyat mavjudligi sharoitida hech qachon o'lmaydi, o'zga millatlar bilan o'zaro qo'shilib ham ketmaydi, balki takomillashib, rivojlanib borish asosida o'zining ichki ruhiy salohiyatida mavjud bo'lgan yangi qirralarini namoyon qilib boradi. Milliy taraqqiyot zaminida uning jahondagi ko'plab millatlar uchun xizmat qilishi mumkin bo'lgan turli sohalaridagi o'ziga xoslik asosida umummilliy va umuminsoniy salohiyati shakllanib, rivojlanib boradi [1. – B. 145].

Tarbiyaning shakllanishida etnomadaniy xususiyatlar ham ta'sir etadi. Etnomadaniyat o'z mohiyati va xususiyatiga ko'ra inson hayoti, faoliyatining va ijtimoiy borliqning barcha tomonlari bilan bog'liq polifunksional hodisadir. Shuning

uchun u bevosita yoki bilvosita falsafiy fanlar, madaniyatshunoslik, tarix, etnografiya, san'atshunoslik, pedagogika, iqtisod, ijtimoiy boshqarish, psixologiya, ma'naviyat asoslari kabi ilm sohalarida tadqiq etib kelinadi [3. – B. 90.].

Milliy tarbiya asrlar davomida shakllanib kelgan. Uning shakllanishida qo'shni va qardosh xalqlar tarbiyasining ma'lum darajada ta'siri bor. Har bir xalqning o'ziga xos va mos bo'lgan milliy tarbiyasi bor. Masalan, "Yapon tarbiyasi"ni olaylik, Yaponiyada bolalarga tug'ilganidanoq "Yaponcha milliy ruh"ni singdirishadi. Ularda Vatanni sevish, imperatorga sadoqat va bir qancha g'oyalar birinchi o'rinda turadi. Hindistonning milliy tarbiyasida esa kasta (tabaqa)lar birinchi o'rinda. Yangi tug'ilgan chaqaloqning taqdirini ota-onasining qaysi tabaqaga mansubligi hal qiladi. Markaziy Osiyo xalqlari, xususan, O'zbekiston, Qozog'iston, Qirg'iziston, Tojikiston, Turkmaniston davlatlari azaldan qon va jon birligi asosida yashaganliklari bois milliy tarbiyasida ham bir qancha o'xshashlik va uyg'unliklar mavjud.

Xulosa qilib shuni aytoLAMANKI, milliy tarbiya inson hayotining ajralmas bir bo'lagidir. Tarbiya o'z-o'zidan bor ham, yo'q ham bo'lib ketmaydi. Tarbiyaning qay darajada tarkib va rivoj topishi kishilarga, kishilik jamiyatiga bog'liqdir. Inson bu dunyoga kelib to ketguniga qadar u bilan birga bo'ladi. Lekin tarbiya hammaga ham birdek berilmaydi. Yaxshi hulqli tarbiyalar bo'lgani singari yomon hulqli tarbiya ham bor aslida. Chunki bu dunyo ibtidosi yaxshilik va yomonlikdan iborat-ku! Albatta, yaxshilik bor joyda yomonlik ham bo'ladi. Yaxshi hulqli tarbiyani o'zimizga singdirishimizda, imyon va qalb go'zalligi muhimdir. Ruhimiz pok, qalbimiz uyg'oq, imyon-e'tiqodimiz va irodamiz mustahkam ekan, jamiyatga foyda keltiradigan go'zal tarbiyali shaxs bo'lib yetishamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. G'apparov E. "Etnomadaniyat" moduli papkasi. – Namangan, 2023.
2. <https://uz.m.wikipedia.org/wiki/Tarbiya>.
3. Academic Research in Educational Sciences. Volume3. Issue 11. 2022./ <https://cyberleninka.ru/article/n/o-zbek-etnomadaniyatining-o-ziga-xos-xususiyatlari/viewer>.